

Son Padişah Vahidettin'in İtalya'daki Hayatına Dair Bazı Notlar

Mevlüt Çelebi*

Giriş

Sultan Vahidettin¹, Mondros Mütarekesi'ni takip eden dönemde Türkiye'nin

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir/TÜRKİYE, mevlutcelebi@yahoo.com ORCID: 0000-0001-8244-661X

- 1 4 Ocak 1861'de doğdu. Babası Sultan Abdülmecid, annesi Gülistü Kadınefendi'dir. Altı aylıkken babası, dört yaşında iken annesi öldüğünden üvey annesi Şayeste Hanım tarafından büyütüldü. Özel hocalardan ders alarak ve Fatih Medresesi'ndeki bazı derslere devam ederek kendini yetiştirdi. Ağabeyi II. Abdülhamid'in hediye ettiği Çengelköy'deki köşke yerleşti. Velihaht Yusuf İzzeddin Efendi'nin 1 Şubat 1916'da intiharı üzerine resmen Osmanlı tahtının varisi ilan edildi. Sultan Mehmed Reşad vefat edince (3 Temmuz 1918) VI. Mehmed adıyla tahta çıktı. Ancak daha çok Sultan Vahdeddin (Vahideddin) olarak anıldı. Tahta çıktığında I. Dünya Savaşı devam ediyordu ve cephelelerden Osmanlı Devleti için iyi haberler gelmiyordu. Mustafa Kemal Paşa gibi bazı subayların da telkiniyle, bir an önce mütareke imzalamak maksadıyla İttihatçı hükümetin istifasını istedi. Hükümeti kurma görevini verdiği Ahmet Tevfik Paşa hükümeti İtılaf Devletleri ile Mondros Mütarekesi imzalandı. Mütarekenin imzalanmasından hemen sonra basına bir demeç veren Vahidettin, savaş sırasında yaşananların sorumluluğunun halka değil İttihat ve Terakki yönetimine ait olduğunu. İngiltere ile dostluğun devamı için bütün gücüyle çalışacağını bildirdi. Hükümetten de İttihatçıları yargılamak üzere hemen olağanüstü bir mahkeme kurulmasını istedi. VI. Mehmed, bu olağanüstü dönemden parlamenter sistemle çıkılabileceğine inanmadığından anayasasının kendisine verdiği yetkiye dayanarak Meclis-i Mebusan'ı feshetti. (21 Aralık 1918) Anayasaya göre dört ay içinde yenilenmesi gereken seçimleri de ülkenin işgal altında olduğu gerekçesiyle barıştan sonraya erteledi. Gayri resmi temaslarla İngilizlerin dostluğunu ve desteğini sağlamak istedi. İstanbul'daki İngiliz temsilcilerinin raporlarında ifade edildiğine göre İngiltere'den Türkiye'nin yönetimine el koymasını bile talep etmişti. İngilizlerin İttihatçılar konusundaki baskılarına karşı İttihatçılardan kendisinin de çok çektiğini, İttihat ve Terakki'ye karşı elinden geleni yapacağını, İngilizlerin istediği kişileri tutuklatıp yargılamaya hazır olduğunu, ancak bir ihtılal sonucu tahtundan, hatta hayatından olmaktan korktuğunu, bütün müteffiklerle dost olmayı arzu ettiğini ve İngiltere'den yardım beklediğini bildiriyordu. Bu siyasetin bir uzantısı olarak 4 Mart 1919'da Damat Ferid Paşa'ya hükümeti kurma görevi verdi. Geniş yetkilerle Anadolu'ya gönderilmesine karar verdiği Mustafa Kemal Paşa'nın, milleti bağımsızlık fikri etrafında toplama çabalarından rahatsız olarak görevinden azletti. (8/9 Temmuz 1919 gecesi.) Bundan sonraki dönemde İngilizlerle iş birliği politikasına sıkı sıkıya sarılan padişah, bu tutumunu zafere kadar sürdürdü. Zaferden sonra kendisine teklif edilen Ankara Hükümeti'ni tanımaması ve Osmanlı Hükümeti'nin Lozan'da toplanacak barış konferansına katılma kararı alması üzerine Ankara'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi, saltanatı kaldırdı. İngilizlere müracaat eden VI. Mehmed, 17 Kasım 1922 Cuma günü Türkiye'den firar etti. Böylece İngiliz himayesine girmiş olan Osmanlı Devleti'nin son padişahı, İstanbul'dan Malta'ya götürüldü. Oradan Hicaz'a giden Vahidettin, burada fazla kalamayacağını anlayınca, İsviçre'ye gitmek istedi. Padişahın İsviçre'de

içinde bulunduğu durumdan kurtulmasının tek yolu olarak, siyasi çözümü ve İngiltere ile iyi ilişkiler kurmayı gördü. İç ve dış siyasetinde İngiltere'yi memnun etmeyi ve böylece desteğini sağlamayı ilke olarak kabul etti. Bu mutlak inancının sonucu olarak Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde başlatılan bağımsızlık savaşının başarıya ulaşacağına da inanmadı. İnanmadığı gibi bu mücadelenin başarıya ulaşmaması için bütün yetkilerini kullanmaktan çekinmedi. Bununla birlikte, karşılaşılabilecek bir hayati tehlikede İngilizlerin kesin desteğini temin etme yönünde planlar hazırladı. İngiliz belgelerinden anlaşıldığına göre Sultan Vahidettin, daha Millî Mücadele devam ederken, muhtemel gelişmelere karşı kendisini güvenceye almak için girişimlerde bulunuyordu. Sultan VI. Mehmed, Ekim 1920'de tahttan çekilme fikrini gündeme getirip hayatının tehlikeye girmesi durumunda İngiltere'nin desteğini talep etti. Tahttan ayrılma fikrinden vaz geçiren İngilizler, kendisini koruma konusunda ellerinden geleni yapacakları konusunda güvence verdiler.²

Anadolu'daki Türk-Yunan savaşının, Türklerin zaferiyle sonuçlanması, Sultan Vahidettin'i geleceğine dair endişelere sevk etti. İtilaf Devletleri'nin strateji hatası yaparak, Lozan'da toplanacak barış konferansına, Ankara Hükûmeti ile birlikte İstanbul Hükûmeti'ni de davet etmesi üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1 Kasım 1922 günü saltanatı kaldırdı. 4 Kasım 1922'de Tefvik Paşa hükûmeti istifa etti ve İstanbul'da bütün yönetim Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin eline geçti. Bu gelişmelerin anlamını idrak edemeyen Vahidettin Mabeyncisi Reşad Bey, 5 Kasım günü *New York Times*'a verdiği demeçte; "Türkiye Büyük Millet Meclisi, milleti temsil etmez"³ gibi gerçekçi olmayan söylemlerde bulunuyordu.

Her geçen gün daha da güçsüzleşen ve yalnızlaşan Vahidettin'in nasıl hareket edeceği hakkında yorumlar yapılmaya başlandı. Bazı gazeteler istifa edeceğini yazarken, yabancı basında kendisinin halifelik sıfatının da kaldırılıp yargılanacağı yolunda haberler çıkıyordu. Bu belirsizlik ortamında son sultanı karar vermeye sevk eden bir olay daha yaşandı. Damat Ferit Paşa hükûmetlerinde maarif ve dâhiliye

olmasını sakıncalı bulan İngilizler onu İtalya'ya yönlendirdiler. 14 Mayıs 1923'te Cenova'ya gelen VI. Mehmed ve maiyeti, 20 mayısta Sanremo'ya yerleşti ve burada 16 Mayıs 1926'da vefat etti. Cevdet Küçük, "Mehmed VI", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C XXVIII, (2003), s. 422-430

2 Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahidettin ve Kurtuluş Savaşı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2007, s. 190-191; Metin Hülagü, *Yurtsuz İmparator Vahdeddin, İngiliz Gizli Belgelerinde Vahdeddin ve Osmanlı Hanedanı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 86.

3 Orhan Koloğlu, *Sorularla Vahidettin*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2007, s. 185.

nâzırı olarak görev yapan Ali Kemal'in sonu. Başyazarlığını yaptığı *Peyâm-ı Sabah* Gazetesi'ndeki yazılarında, Millî Mücadele'ye karşı en sert muhalefeti yürüten Ali Kemal, İstanbul'da yakalanıp yargılanmak üzere Ankara'ya götürülürken 6 Kasım 1922 günü İzmit'te linç edildi. Bu olayın Vahidettin üzerinde psikolojik bir tesir yaptığı ve benzer bir olayın kendi başına da gelebileceği ihtimalini düşündürdüğü kabul edilmektedir.

Bu ortamda Vahidettin, İstanbul'daki İngiltere Yüksek Komiseri Horace Rumbold ile 6 Kasım 1922'de, üç buçuk saat süren uzun bir görüşme yapmıştır. Şahsî güvenliğini gündeme getiren ve şeref ve haysiyetine halel gelmesine izin vermeyeceğini ifade eden eski sultan, İstanbul'dan ayrılmaya karar vermesi halinde İngiltere'nin kendisine yardım edip edemeyeceğini öğrenmeye çalışmıştır. İngilizler, artık kendisi lehinde bir takım siyasi arayışlara girmeye sıcak bakmazken, can güvenliğinin korunacağı konusunda güvence vermişlerdir.⁴

Son padişah geleceğine dönük arayışlarını sürdürürken, 13 Kasım'da *The Times* Gazetesi'nde verilen bir haberde, padişahın maiyetinden yüz kırk kişinin İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne sığındığı, bunların geçici olarak bir İngiliz kışlasında tutuldukları ve oradan Malta'ya gönderilecekleri bildiriliyordu.⁵ Nihayet eski sultan için de harekete geçme zamanı gelmişti.

Vahidettin, İstanbul'daki İngiliz İşgal Kuvvetlerinin Komutanı General Charles Harington'a 16 Kasım 1922 tarihli ve Halife-i Müslimin Mehmed Vahidettin imzalı bir mektup gönderdi. Bu mektupta; "*İstanbul'da hayatını tehlikede gördüğünden İngiltere devletine iltica ve bir an evvel başka bir yere naklini isteyen*" son Osmanlı padişahu, maiyetiyle birlikte 17 Kasım 1922 Cuma günü İstanbul'u terk etti. Kendi ifadesiyle Vahidettin, yeniden İstanbul'a dönüp tahtına çıkacağı umuduyla ve geçici bir süreliğine Türkiye'yi terk ediyordu. İstanbul'dan ayrılan Vahidettin, İngilizler tarafından götürüldüğü Malta'da en düşük seviyedeki devlet temsilcisi onuruna düzenlenen törenle karşılandı. Sonrasında da, halk içine çıkmasına veya halka yönelik bir konuşma yapmasına fırsat verilmedi.⁶ Hicaz Kralı Hüseyin'in daveti, Vahidettin'in kabulü ve İngilizlerin de olumlu yaklaşması üzerine eski sultan ve maiyeti, 5 Ocak 1923 günü Malta'dan ayrıldılar. Siyasi ve sağlık şartları nedeniyle Mekke'de uzun süre kalamayan eski sultan, İngiltere tarafından İsviçre'ye gönderilmek istendi. Lozan görüşmelerinin devam etmesi ve Müslüman bir

4 Metin Hülagü, *age.*, s. 92; Salâhi R. Sonyel, *age.*, s. 197.

5 Bilâl N. Şimşir, "Vahideddin'in Kaçışı ve Sonu", *Cumhuriyet*, 26 Kasım 1973.

6 Metin Hülagü, *age.*, s. 142.

memleket olmaması nedeniyle, Vahidettin bu fikre sıcak bakmayınca İtalya'nın Sanremo Kasabası'na gitmesi uygun bulundu.⁷

Vahidettin'in Sanremo'ya Yerleşmesi

Vahidettin, 10 Mayıs 1923'te Mısır'ın İskenderiye limanından Cenova istikametine giden bir İtalyan gemisiyle hareket etti. Gemi, 12 Mayıs'ta Sicilya Adası'nın güneydoğusunda yer alan Siracusa'ya geldi. İtalya İçişleri Bakanlığı, Cenova Valiliği'ne, gelen misafirin rahat ettirilmesini bildirdi. 14 Mayıs Pazartesi sabahı Cenova'ya gelen Vahidettin ve maiyeti, aynı akşam Lozan'a hareket etmek niyetiyle Hotel Savoia'da konakladılar. Vahidettin'in, buradan Lozan'a gitme niyeti, Cenova Valisi Michele Darbesio tarafından 14 mayısta Roma'ya iletildi. Aynı akşam İngiltere konsolosu, eski sultanın seyahat fikrini askıya almaya ve bir süre Sanremo'da kalmaya karar verdiğini bildirdi. 16 Mayıs günü Sanremo'ya giden Vahidettin, kiralamak niyetinde olduğu, Alfred Nobel'in yaşadığı ve öldüğü Nobel villasını gördü; aynı akşam Cenova'ya döndü. 20 Mayıs 1923 Pazar günü saat 12.30'da Vahidettin, trenle Cenova'dan Sanremo'ya hareket etti. Son padişahın Sanremo'yu tercih etmesinde muzdarip olduğu tüberküloz hastalığına buranın havasının iyi gelmesi, İsviçre'den daha ucuz olması, konsolosluklar, oteller ve gazinoların bulunması etkili oldu.⁸

Vahidettin ve maiyetinin İtalya'ya ve Sanremo'ya gelişleri hakkında bilgi veren Türk kaynaklarında ciddi hatalara rastlanmaktadır. Damat Ferit Paşa'nın yaveri ve 150'liklerden Tarık Mümtaz Göztepe tarafından ileri sürülüp diğer bazı kaynaklarca da tekrarlanan iddia, Cenova'da Vahidettin'in İtalya Kralı Vittorio Emanuele III ve İtalya Başbakanı Benito Mussolini tarafından karşılandığıdır.⁹

Bunlardan başka ciddi yanlışlar yapılan bir örnek olarak, Vahidettin hakkında çok tanınan bir biyografideki şu özet bilgi dikkat çekicidir: “Şahbaba, 2 Mayıs'ta Cenova'daydı... İtalyan hükûmeti, 2 Mayıs 1923 günü Cenova'ya gelen

7 Riccardo Mandelli, *L'ultimo sultano, come l'impero ottomano morì a Sanremo*, Lindau, Torino 2011, S. 78; Metin Hülagü, *age.*, s. 189-190.

8 Riccardo Mandelli, *age.*, s. 78-82. Vahidettin'in Başıyaveri Avni Paşa'ya göre, Mısır'dan ayrıldıktan sonra ikamet için ilk önce İsviçre düşünülmüştü. Ancak Cenova'ya varışlarında kendilerini karşılamaya gelen Damat Ferit Paşa'nın teklifi ve doktorların tavsiyesi üzerine, ılıman iklimiyle tanınmış olan Sanremo'ya yerleşmeyi tercih ettiler. Osman Öndeş, *Vahidettin'in Sırdaşı Avni Paşa Anlatıyor*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 336. Son padişah Vahidettin'in Sanremo'ya gelişi hakkında kısa bir haber: *Vakit*, 23 Mayıs 1923.

9 Tarık Mümtaz Göztepe, *Osmanoğullarının Son Padişahu Vahidettin Gurbet Cehenneminde*, İstanbul 1969, s. 100; Yılmaz Çetiner, *Son Padişah Vahidettin*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993, s. 309.

Vahidettin'i resmî olmayan bir törenle karşıladı... Son Osmanlı sultanı, 8 Mayıs'ta Sanremo'ya geçerek bir villaya yerleşti. Orada; vali yardımcısı, belediye başkanı, mahkeme başkanı ve kraliyet savcısı tarafından gayriresmî bir törenle karşılandı."¹⁰

Yukarıdaki ifadeleri kısaca değerlendirmek gerekirse: Vahidettin'in Sanremo'da gayriresmî bir törenle karşılandığı iddiasından başlayabiliriz. Bizim incelediğimiz arşiv belgelerinde ve taradığımız gazetelerde ve hakkındaki biyografide böyle bir bilgiye rastlamadık. Vahidettin'in buraya gelişi hakkında bilgi veren, Sanremo'ya yaklaşık 20 kilometre uzaklıkta bulunan Ventimiglia'daki Fransa Konsolosu, 1 Haziran tarihli yazısında, "sâbık sultanın, beklenenden 15 gün önce ve genel ilgisizlik içinde Sanremo'ya gelip yerleştiğini"¹¹ belirtiyor. Dolayısıyla, gayriresmî de olsa, bir karşılama töreni yapıldığı kuşkulu. Genova'da kral ve Mussolini tarafından karşılandığı bilgisi de gerçeği yansıtmaktan uzaktır.

Bu noktada üzerinde durulması gereken husus, İtalya'nın ve yönetimdeki Mussolini Hükûmeti'nin, Türkiye ile henüz bir barış antlaşması imzalanmamışken, eski Osmanlı padişahının ülkesine yerleşmesini neden kabul ettiği. Tahtını kaybedip ülkesini terk eden bir padişaha kapılarını açmak suretiyle Mussolini, dünya kamuoyunda mağdurların yanında olduğunu göstermek istemiştir. Öte yandan İtalya Başbakanı, hâlâ halife sıfatının kendisine ait olduğunu iddia eden eski halifeyi ülkesinde barındırmakla, İslâm dünyasında da itibar kazanacağını düşünmüştür. Türkiye'ye karşı birtakım emelleri olduğunu bildiğimiz Mussolini'nin, eski padişahı ülkesinde ağırlamakla, yeni Türk devletine karşı bir koz elde ettiği ve onu, Türkiye'deki yeni rejimin başarısızlığı halinde alternatif bir yönetici olarak gördüğü değerlendirmesinde bulunmak da mümkündür. Eski sultanın Türkiye'den, ülkesine yeniden dönüp tahtına çıkmak hedefiyle ayrıldığını ve bunun ancak, İngiltere'nin yardımları ve Türkiye'deki yeni rejimin başarısız olması halinde mümkün olduğunu biliyoruz. Mussolini'nin hedefleri ve Vahidettin'in beklentileri iki taraf arasında manevi bir birliktelik yaratmıştır. Fakat bu beklentilerin fiili bir ittifaka dönüştüğünü kanıtlayacak belgelere sahip değiliz.

Bazı Türk kaynakları, Vahidettin-Mussolini ilişkilerinin, Ankara'ya karşı fiili bir ittifak boyutuna vardığını ileri sürmektedir. Bunlardan birine göre, Mussolini'nin Vahidettin'in İtalya'ya yerleşmesini kabulünde, kendisinin Türkiye'ye karşı siyasetiyle bağdaştırma çabaları bulunmaktadır. İlhan Bardakçı'ya göre, Vahidettin,

10 Murat Bardakçı, *Şahbaba*, Pan Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 299, 312-314.

11 Jean-Louis Bacqué-Grammont-Hasseine Mammeri, "Altıncı Mehmed'in Sürgündeki Hac Yolculuğu ve Birkaç Bildirisi", *Tarih ve Toplum*, C III, S. 16, Nisan 1985, s. 277, Dipnot: 51.

ülkesine yerleşirse, Mussolini, hak iddia ettiği Antalya, Muğla ve Isparta bölgelerini kolaylıkla işgal edebilecekti. O kaynağa göre, halifelik sıfatından da faydalanmak isteyen Mussolini, “Anadolu’ya asker çıkardığında Türk halkının sevdiği hatta ibadet edercesine bağlandığı Vahidettin’i yeniden tahtına kavuşturmak amacını da beraberinde getirirse, Roma İmparatorluğu hayali gerçekleşebilecekti.”¹²

Ağırlıklı olarak İngiliz belgelerine dayanılarak hazırlanmış başka bir kaynağa göre, Prens Sami ile Benito Mussolini arasında yapılan görüşmelerde, Vahidettin’e maddi yardımda bulunma ve kendisinin yeniden padişah olabilmesi için diplomatik destek verme teklifi gündeme gelmiştir: söz konusu iddianın sahibi Metin Hülagü şu yorumda bulunmuştur: “Konunun mahiyetini ortaya koyacak belgelere sahip olmamakla birlikte, Mussolini’nin, Sultan Vahidettin’in içinde bulunduğu durumdan yararlanarak onun siyasi sıfatından istifade etmeye çalışmış olduğu söylenebilir.” Bu tespitle bağdaşmayan bir iddiayı dile getiren yazar, Mussolini’nin, Vahidettin’i yeniden padişah yapabilmek için Mustafa Kemal Paşa’yı öldürtmeyi dahi düşündüğünü ileri sürmüştür. Yazar, Vahidettin’in, Mussolini’nin teklifini kabul etmeyişi bir yerde, onun İngiliz yanlısı olmasıyla açıklarken, başka bir yerde de şu yorumu yapmıştır: “O, Osmanlı’dan sonra elde kalan son bir toprak parçası olan Türkiye’yi, iktidar olabilmek adına hırslarına ve şahsi emellerine, Mussolini ile siyasi ilişkiler içerisine girmekten kaçınma örneğinde de görüldüğü üzere, feda etmemiş, iktidar olma arayışlarında isyan ve ihtilal vasıtalarına hiçbir surette başvurmamıştır.”¹³

Her iki kaynak da aslında, Mussolini ile Vahidettin arasındaki ilişkinin somut bir ittifaka dayandığını belgelerle ortaya koyamamışlardır. Yukarıda da kısmen ifade ettiğimiz gibi, Mussolini’nin de Vahidettin’in de Türkiye’ye dönük niyet ve beklentileri olduğu için aralarında manevi bir iş birliği söz konusudur. Fakat bunu koşulları tespit edilen bir maddi ittifaka dönüştürmemişler, gelişmeleri takip etmeyi tercih etmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki inkılâp hareketlerinin başarılı olup olmayacağı, Türkiye’nin, varlığını tehdit eden Musul sorununu çözüp çözemeyeceği, buna bağlı olarak Türkiye ile İngiltere arasındaki muhtemel bir savaş gibi nedenler ve belirsizlikler, Vahidettin ve Mussolini’yi harekete geçmektense, bekleyip ona göre tavır almaya yöneltmiştir. Özellikle Mussolini açısından, Vahidettin ile açık bir ittifak ilişkisine girmek, zaten ciddi güvensizliğin hâkim olduğu Türkiye ile İtalya ilişkilerinin daha da kötüleşmesi sonucunu doğuracaktır.

12 İlhan Bardakçı, *Vahidettin’den Mustafa Kemal’e*, İstanbul 1993, s. 127-129.

13 Metin Hülagü, *age.*, s. 221-222, 408.

Bu nedenle, Vahidettin'e, ülkesinde yerleşme izni vermenin ötesinde bir destek, Türkiye'yi karşısına almak sonucunu doğururdu ki, Mussolini bundan uzak durmuştur. Aşağıda ele alacağımız gibi, Mussolini, eğer Vahidettin'i Türkiye'ye karşı açık bir koz olarak kullanmayı düşünseydi, onun, İtalyan hâkimiyetindeki Rodos'a nakledilme talebine olumlu cevap vermesi beklenirdi.

İtalya ve Mussolini açısından Vahidettin'in topraklarına yerleşmesine izin vermelerinin açıklanabilir bir sebebi daha bulunmaktadır: Yeni Türkiye'nin İtalya'ya karşı Ahmed Şerif es-Senusî'yi koz olarak kullanma ihtimaline karşı İtalyanlar da Vahidettin'i bir koz olarak kullanmak istediler. 1873'te Senusiyye tarikatının merkez zaviyesinin bulunduğu Çağbub'da doğan Ahmed Şerif es-Senusî, Osmanlı Devleti'nin İtalya ile imzaladığı Ouchy Barış Antlaşması'nı tanımadı. Senusî, İtalyanlara karşı yürütülen yerel direnişin kumandasını üzerine aldı ve İtalyanlara karşı büyük başarılar kazandı. Osmanlı Devleti ile İtalya'nın I. Dünya Savaşı'nda karşı saflarda yer alması, Senusî'nin de savaşa girmesine yol açtı. 1916'da Sellum'da İngilizlere karşı yenilgiye uğrayan Senusî, Osmanlı Devleti'nin daveti üzerine 1918'de İstanbul'a geldi. Tahta çıkan yeni padişah VI. Mehmed Vahidettin'in Eyüp Camii'nde yapılan kılıç kuşanma töreninde yeni padişaha kılıç kuşattı. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra şeyh ve maiyeti Bursa'ya taşındılar. Senusî, Bursa'nın Yunan ordusu tarafından işgali üzerine (8 Temmuz 1920) bir süre Konya'da ikamet ettikten sonra 15 Kasım 1920'de Ankara'ya gelerek 25 Kasım'da Mustafa Kemal Paşa ile bir yemekte buluştu.¹⁴ Vahidettin'in İtalya'ya yerleştiği dönemde İtalyanlar, Türk Hükûmeti nezdinde girişimde bulunarak Senusî'nin Türkiye'de ikamet etmesinden ötürü rahatsızlıklarını dile getirdiler. Türkiye'nin Roma Elçiliği görevine 29 Ağustos 1923'te başlayan Suad (Davaz) Bey'e de çeşitli defalar bu durumu şikâyet bâbında dile getirdiler. Konuyu çok dağıtmadan şu kadarıyla yetinelim ki, Suad Bey'in Ankara'ya 10 Kasım 1923'te yazdığı gibi, İtalyanlar, Senusî'ye karşılık Vahidettin ile "aleyhimize oynamaya"¹⁵ yöneltiler. Suad Bey'in bu tespitine rağmen Ankara'dakiler, bu yönelişin Türkiye açısından ciddi tehlikeler yarattığını düşünmediler. Nitekim Başvekil İsmet Paşa, 28 Kasım 1923'te Suad Bey'e, "Vahidettin'e ehemmiyet vermeye ve bunun için teşebbüste bulunmaya lüzum yoktur"¹⁶ diye yazıyordu.

14 Senusî'nin hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Nihat Azamat, "Ahmed Şerif Senusî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C XXXVI, (2009), s. 527-529.

15 *Türkiye Cumhuriyeti Roma Büyükelçiliği Arşivi*, (TCRBA) Kutu: (K.), 137, Dosya: (D), D.6.

16 TCRBA, K.137, D.6.

Sanremo'daki Hayatı

Vahidettin, Sanremo'ya yerleşmeyi kabul ederken, burada geçici bir süre kalıp daha sonra Müslüman toprağına nakledilmeyi planlıyordu. Bu konuda ilk teşebbüsü İtalya'ya gelişinden birkaç ay sonra İngiltere nezdinde yaptı. 18 Haziran 1923'te Cenova'daki İngiliz Konsolosluğına yaptığı, Kıbrıs'a taşınma talebi İngiltere tarafından, siyasal sakıncalar nedeniyle kabul görmedi.¹⁷ Kıbrıs'a yerleşme fikri olumlu sonuçlanmayınca Vahidettin, bu kez İtalya nezdinde girişimde bulundu. Kral Vittorio Emanuele III'e ve Başbakan Mussolini'ye, 30 Ekim 1923'te birer mektup göndererek, ailesiyle birlikte Rodos Adası'na nakledilmesi hususunda yardım talebinde bulundu.¹⁸ Vahidettin'in, Mussolini'ye 22 Aralık 1923'te gönderdiği başka bir mektuptan, İtalya Kralı'nın Vahidettin'in mektubuna cevap verdiğini anlıyoruz. Ancak, Vahidettin, söz konusu mektubunda, henüz Mussolini'den cevap alamadığı için sitem ediyor. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Mussolini, Türkiye'yi doğrudan hedef alan Vahidettin'in bu teklifini geçiştirmeyi uygun bulmuştur. Son sultanın bu yöndeki talebi icraata dönüşmediğine göre İtalya Hükümeti, inisiyatif kullanmaktansa gelişmeleri takip etmeyi tercih etmiştir.

Yeri gelmişken, Vahidettin ile İtalyan devlet adamları arasındaki ilişkiye de değinebiliriz. Yine bazı Türk kaynaklarında, hayali konuşma sahneleri eşliğinde, Vahidettin'in, bir açılış için Sanremo'ya gelen Kral Vittorio Emanuele III ve Başbakan Mussolini'yi ziyaret ettiği ve görüştükları ileri sürülmüştür.¹⁹ Bu iddialar da izaha muhtaçtır. Tarık Mümtaz Göztepe, Vahidettin ile İtalya Kralı Vittorio Emanuele III'ün, Sanremo'da yaptıkları görüşmede tanıştıklarını yazarken²⁰ Murat Bardakçı, ikili arasındaki tanışıklığın daha eskilere gittiğini yazmıştır. Bardakçı'nın yazdığına göre: "1900'de İstanbul'u ziyaret eden Emanuele'ye Vahidettin mihmandarlık yaptığından ikilinin tanışıklıkları bu tarihe kadar geriye gidiyordu."²¹ İtalya Kralı Vittorio Emanuele III, meçhul asker anıtının açılışını yapmak üzere 12 Kasım 1923'te Sanremo'yu ziyaret etti. Kral, kendisiyle görüşme

17 Murat Bardakçı, *age.*, s. 322-324; Metin Hülagü, *age.*, s. 192-196.

18 *Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri-Affari Politici*, 1919-1930, Busta: 1681-4823.

19 Tarık Mümtaz Göztepe, *age.*, s. 104-106; Murat Bardakçı, *age.*, s. 321; Yılmaz Çetiner, *age.*, s. 333. Murat Bardakçı'nın kitabında görüşme tarihi olarak 12 Kasım 1926 veriliyor. Muhtemelen baskı hatası olmalı, çünkü o tarihte Vahidettin vefat etmişti.

20 Tarık Mümtaz Göztepe, *age.*, s. 105.

21 Murat Bardakçı, *age.*, s. 313.

talebinde bulunan²² Vahidettin ile askerî gazinoda buluştular. Kral, eski sultana, onurunu okşayacak şekilde bir devlet başkanı muamelesi yaptı ve askerî törenle karşıladı.²³ Bu görüşme, Vahidettin'in Sanremo'daki hayatını yakından takip eden Türkiye'nin Roma Büyükelçisi Suad Bey tarafından Hariciye Vekâleti'ne 15 Kasım 1923 tarihli telgrafla şöyle bildirildi: “İtalya Kralı, harpte ölenler namına rekz olunan abidenin küşadı merasimi icrası vesilesiyle Sanremo'ya gitmiş ve orada hain Vahidettin'i kabul ederek görüşmüştür.”²⁴ Vahidettin ile İtalya kralı bu şekilde bir kere görüşmüşlerdir. Ancak, İtalya Başbakanı Benito Mussolini ile Vahidettin arasında herhangi bir görüşme yapıldığına dair, İtalyan kaynaklarında bir bilgi ve belgeye rastlamadık.

Vahidettin'in Sanremo'da, bir yandan kendi girişimleri, diğer yandan da Ankara Hükûmeti'ne muhaliflerin yönlendirmesi sonucu bazı siyasi çabaları olmuştur. Sanremo'ya yerleştikten hemen sonra 26, 28 ve 31 Mayıs 1923 tarihlerinde İngiltere konsolosunu kabul edip uzun süre görüştü.²⁵ Şubat 1926'da Sanremo'daki Fransız konsolosu eski sultanı ziyaret etti.²⁶ Yurt dışında bulunan Ankara muhaliflerinin ve 150'liklerin de Vahidettin ile ilişki içerisinde olduklarını ve bunlardan bir grubun kendisini dolandırdıklarını²⁷ biliyoruz.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatı kaldırmasından itibaren Vahidettin, hilafetin kendi uhdesinde olduğunu iddia etmiş ve Meclis tarafından halife seçilen Abdülmecit Efendi ile hangisinin halife olduğuna dair bir mücadele başlamıştır. Türkiye'yi terk ettiği andan itibaren halifelik sıfatını kullanmaya özel bir önem veren Vahidettin'in, hareketlerini takip eden İtalyan

22 Suad Bey, Ankara'ya 10 Kasım 1923'te gönderdiği telgrafta, İtalya Dışişleri Bakanlığı'ndan “suret-i hususiyede kulağımıza ulaştırılan malumata göre Vahidettin, arz-ı tazimat ve muhabbet etmek üzere kral tarafından kabul zımında müracaatta bulunduğunu” bildirdi. *TCRBA*, K.137, D. 6.

23 Riccardo Mandelli, *age.*, s. 96-97.

24 *TCRBA K.* 148, D. 3.

25 Bilâl N. Şimşir, *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996, s. 206.

26 Riccardo Mandelli, *age.*, s. 151.

27 Gümülcineli İsmail, eski Şeyhülislam Mustafa Sabri, Vehip Paşa ve eski Dâhiliye Nâzırı Mehmed Ali Bey'den oluşan bir grup muhalif, Sanremo'ya gelerek Vahidettin ile görüşmek isterler. Bir akşam Villa Magnolie'ye gelen grup, yeni rejim ve lideri Mustafa Kemal Paşa hakkında olumsuz sözler söyleyerek eski sultanı yumuşattıktan sonra niyetlerinden söz ederler. Mustafa Kemal ile mücadele etmek ve etkili bir muhalefet yürütmek için, ismi Vahidettin'in de hoşuna giden İntak-ı Hakk (Allah söyletmesi/Hakkın dile getirilmesi) başlıklı gazeteyi Paris'te çıkaracaklarından söz ederler. Kısa bir tereddüitten sonra ertesi gün tekrar kabul ettiği heyete 2 bin İngiliz liralık bir yardımda bulunan Vahidettin, daha sonra dolandırıldığını anlar. Ayrıntılar için bakınız: Tarık Mümtaz Göztepe, *age.*, s. 126-132.

diplomatları da bu noktaya dikkat çekiyorlar ve muhtemel gelişmeler hakkında yorum yapıyorlardı. Kahire'deki İtalya temsilciliğinden Dışişleri bakanına, 18 Ocak 1923'te yollanan "eski sultan" başlıklı yazıda bazı bilgiler verildi. Vahidettin'in 15 Ocak'ta Cidde'ye geldiği ve Kral Hüseyin ve oğlu tarafından karşılandığı iletildikten sonra eski sultanın, muhtemelen Hüseyin adına halifelikten feragat edeceği ileri sürüldü.²⁸

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 3 Mart 1924 tarihinde aldığı bir kararla hilafeti lağvetmesine en çok tepki gösterenlerden biri de eski halife Vahidettin olmuştur. Bu tepkisini çeşitli devlet başkanlarına gönderdiği mektuplarla dile getirmiştir. Bu çerçevede Vahidettin, 13 Mart 1924 tarihli bir mektubu Amerika Birleşik Devletleri Başkanı John Calvin Coolidge'e göndermiştir.²⁹ Şu anki bilgilerimize göre, Vahidettin, benzer bir mektubu yine 13 Mart 1924 tarihinde İngiltere Kralı V. George'a ve Fransa Cumhurbaşkanı Alexandre Millerand'a da göndermiştir.³⁰ İtalya Dışişleri Bakanlığı'nda rastladığımız 13 Mart 1924 tarihini ve "Mehmed Vahideddin" imzasını taşıyan bir mektubun muhatabı İtalya Kralı Vittorio Emanuele III'tür. Bu mektubunda da Vahidettin, halifeliğin kaldırılmasına tepkisini dile getirmektedir. Mektupta Vahidettin, "*saltanat merkezini geçici bir süre terk ettiğini*" belirttikten sonra, bu terk edişin, "*sahip olduğu saltanat ve hilafet makamlarından vaz geçişi anlamına gelmediğini*" ileri sürüyor. Ankara Meclisi gibi "*fitne-i bâğiyenin*" (bozguncu asilerin, azgın topluluğun) buna dair aldığı ve alacağı bütün kararların yok hükmünde olduğunu iddia ediyor. Halifeliğin saltanattan ayrılması ve halifeliğin ilgası gibi konuların, "küçük bir şer zümresi" tarafından yönlendirilen beş altı milyonluk Türklerin yetkisinde olmadığını ancak üç yüz milyonluk İslâm âleminin tamamını ilgilendiren bir mesele olduğunu ifade ediyor. Vahidettin, mektubunun sonunda, Ankara Meclisi tarafından alınan, hanedan üyelerinin yurt dışına çıkarılması ve mallarına el konulması kararına değiniyor. Bunun, insan haklarına aykırı olduğunu belirterek kralın ve hükûmetinin yapacağı yardımların çok kıymetli olacağını ekliyor.³¹

28 *Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri-Affari Politici, 1919-1930.*

29 Vahidettin'in Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Coolidge'e gönderdiği mektup hakkında bir değerlendirme ile mektubun orijinal ve sadeleştirilmiş metni için bakınız: İhsan Güneş, "Vahidettin'in Amerikan Başkanına Mektubu", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C XXIV S. 37, (2005), s. 47-56.

30 Bacqué-Grammont- Mammeri, agm., s. 274; Murat Bardakçı, *age.*, s. 337-339.

31 *Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri-Affari Politici, 1919-1930; Busta. 1700-7850.*

Ankara Hükûmeti, son padişah Vahidettin'in Sanremo'daki hayatını yakından takip etmiştir. Daha 30 Mayıs 1923'te, Roma Temsilcisi Celalettin Arif Bey, Lozan'da bulunan İsmet Paşa'ya şu bilgiyi verdi: "Vahidettin'in Sanremo'daki ahval ve hareketini yakından takip için bazı teşebbüsatta bulundum."³² Celalettin Ârif Bey'den sonra Roma'ya büyükelçi olarak atanan Suad Bey de Sanremo'yu gözetim altında bulundurmaya özen göstermiştir. Daha doğrusu, bu iş sadece gözetimle sınırlı kalmamıştır. Uzun yıllar önce bir kaynakta da dile getirildiği gibi³³, eski sultanın kayınbiraderi Albay Zeki, para karşılığında, Cenova'daki Türkiye Konsolosluğu'nu, verdiği raporlarla Vahidettin'in yaşantısı hakkında bilgilendirdi.³⁴ Ankara Hükûmeti'nin, Albay Zeki aracılığıyla, ölümünden kısa bir süre önce, Mart 1926'da eski sultanın mahrem belgelerini ele geçirme ve Vahidettin ile arası bozulan Tütüncübaşı Şükrü'yü de istihbarat kaynağı olarak kullanma çabaları sonuç vermedi.³⁵

Vefatı

Yanında bulunanların ifadelerinden de anlaşıldığı kadarıyla, Osmanlı Devleti'nin son padişahı VI. Mehmed, Sanremo'da ikamet ettiği süreçte ciddi sağlık sorunları yaşamamıştır. Bununla birlikte, içmekte olduğu sigarayı artırdığı bilinmektedir. Hayatının son 8 yılında, şahsı, hanedanı ve en önemlisi başında bulunduğu devletin kaderiyle ilgili baş döndürücü gelişmeler yaşayan Vahidettin, 16 Mayıs 1926 gecesi geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etmiştir. Vefatı, maiyetinin yanı sıra İtalya'da ve Türkiye'de sürpriz olarak karşılanmış ve hakkında çeşitli yorumlar yapılmıştır.

Sanremo'daki İtalyan makamları vefatını ertesi gün kendi aralarında paylaştılar. Vefat haberini kendisine gönderilen; "*Türkiye'nin eski sultanı Mehmed Vahidettin, bu gece saat 22.30'da kalp krizinden aniden öldü*" telgrafıyla öğrenen Kaymakam Paolo Bodo, yukarıdaki haberi aynı gün İçişleri Bakanlığı'na da bildirdi. Jandarma Komutanı Binbaşı Ragni, valiye bir mesaj gönderdi: "Dün akşam saat 22.30'da sultan ve

32 TCRBA K. 148, D. 3; Bilâl N. Şimşir, *age.*, s. 204.

33 1926 yılında Türkiye'den ayrılıp Fransa'ya yerleşen Dr. Rıza Nur, Paris'te yazdığı anılarında, Zeki hakkında şu bilgiyi verir: "Zeki, Sanremo'dan da bana mektup yazdı. Diyor ki: 'Size söyleyeceğim pek mühim esrar var. Oraya geleyim. Fakat bana yazacağınız mektubu şu adrese yazınız. İş pek mahrem tutulmalı. Vahidettin haber almasın.' Bu adam casus da. Hem velinimetine hıyanet ediyor. Çok ahlaksız ve çirkef." Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, C III, İstanbul 1968, s. 980-981.

34 TCRBA K. 148, D. 3; Bilâl N. Şimşir, *age.*, s. 207.

35 TCRBA K. 148, D. 3.

halife Mehmed VI Vahidettin, Sanremo’da Villa Magnolie’deki konutunda kalp krizinden ölmüş.”³⁶

Vefat haberi Türk ve İtalyan basınında çeşitli haber ve yorumlarla değerlendirilmiştir. *İkdam* ve *Milliyet* gibi dönemin önde gelen gazeteleri vefat haberine yer vermezken, diğer gazeteler ölüm haberini genellikle kısa haber şeklinde okurlarına duyurmuşlardır. Eski sultanın küçük bir fotoğrafına da yer veren *Cumhuriyet* Gazetesi; “Sâkit sultan Mehmed Vahidettin vefat etmiştir.” Fotoğrafının altına şu yazılmıştır: “Vefatını telgrafın haber verdiği hain Vahidettin”³⁷

Türkiye’yi terk etmesinden ölümüne kadar Vahidettin’e karşı en sert muhalefeti yaptığını düşündüğümüz *Vakit* Gazetesi de ölüm haberini; “Sâkit sultan Mehmed Vahidettin vefat etmiştir” başlığıyla duyurdu. Altında “Vahidettin Haini” ifadesi yer alan küçük bir fotoğrafı yayımlayan gazetede uzun yazının girişi şu şekildedir: “Sâkit ve hain halife Vahidettin, Türk milleti için esasen ölmüştü. Telgraflar Sanremo’da tedfin edildiğini bildiriyorlar. Dün alınan telgraflara göre sâkit halife Vahidettin haini Sanremo’da ölmüştür.” Vahidettin’in Sanremo’da defnedilmesi söz konusu değilken böyle bir yanlış bilgiyi kullanan *Vakit*, Vahidettin’in, Millî Mücadele dönemindeki tutumunu ele alıp eleştiriyor. “Tarihin, Osmanlı İmparatorluğu’nun bu son padişah ve halifesine mütarekeden sonra Türk milletini belki kurtarmak yahut onu bütün bütün yok etmek fırsat ve imkânını verdiğini” belirtiyor. Gazete, oysa Vahidettin’in, işgalcilerle iş birliği yapmayı tercih ettiğini örneklerle anlatıp, daha o zaman Türkiye topraklarında ölmüş olduğunu dile getiriyor.³⁸

Türk basınından vereceğimiz son örnek, *Yeni Ses* Gazetesi’dir. “Sâkit Sultan Vahidettin vefat etti. Dün gece Sanremo’dan gelen kısa bir telgraf sakıt firarî sultanın vefat ettiğini bildirmektedir.” Bir de fotoğrafı konulan haber şöyle devam etmektedir: “Dün geç vakit gelen telgrafımıza nazaran Anadolu’da millî ordunun zaferi ve İzmir’in istirdadı üzerine bir İngiliz dretnotuyla İstanbul’dan firar etmiş olan Vahidettin, Sanremo’da vefat etmiştir.” Vahidettin’in, özellikle İstanbul’un İtilaf Devletleri tarafından işgaline tepki göstermemesi nedeniyle eleştirildiği uzun bir yorum yayınlanmıştır.³⁹

Eski sultan Vahidettin’in vefatı İtalyan basınında da yer buldu. Önde gelen gazetelerden, Benito Mussolini’nin kurduğu *il Popolo d’Italia*’nın, “Eski sultan

36 Riccardo Mandelli, *age.*, s. 227.

37 *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1926.

38 *Vakit*, 17 Mayıs 1926.

39 *Yeni Ses*, 17 Mayıs 1926.

Mehmed'in ölümü" başlıklı haberi şöyle devam ediyor: "Eski padişah Mehmed VI, cumartesi akşamı saat 22.30'da Villa Magnolie'de kalp krizinden öldü. Kaymakam, hükümet adına derhal Prens Sami'ye taziyelerini sundu." Gazete, Vahidettin'in ölümünü bu şekilde bildirdikten sonra kendisi hakkında da bilgi veriyor.⁴⁰

Yine önemli İtalyan gazetelerinde biri olan *La Tribuna* da ölüm haberini; "Son Sultan'ın Ölümü" başlığıyla ve *il Popolo d'Italia*'daki gibi verdi. Haberin altında gazete, "Bu sultanı sürgüne siyasi olayların götürdüğü biliniyor" yorumundan sonra şöyle bir değerlendirmede bulunuyor:

"Türkiye'nin Avrupalılaşmasını isteyen yeni cumhuriyetin başkanı, aynı zamanda halife de olan sultanın İstanbul'da bulunmasını istemediğinden, Mehmed VI, tarihsel ikametgâhını terk etmek zorunda kaldı. İtalya'yı tercih etti ve bütün kentler içerisinde sağlığı için şartları en uygun yer olan Sanremo'nun en güzel villalarından Magnolie'ye yerleşti. Son zamanlarda adı, daha sonra asılsız olduğu ortaya çıkan bazı suçlamalarda geçti. Mehmed VI'nın ölümüyle, eski Türkiye'nin son temsilcisi sönmüş oldu."⁴¹

A.C imzasıyla *il Corriere della Sera* Gazetesi'nde 19 Mayıs günü çıkan yazı, eski sultanın vefatından sonraki olayları da ele alıyor. Gazeteci, eski sultanın tabutunun konulduğu odaya girip durumu gözlemliyor ve özetle şunları yazıyor:

"Mehmed Vahidettin VI'nın tabutu, akşamdan beri, Villa Magnolie'nin zemin katındaki büyük bir salona konuldu. Meşeden yapılan ve sürgün sultanın isminin yazılı olduğu bronz bir plaket taşıyan tabut oldukça büyük... Evin bütün pencereleri kapatılmış ve derin karanlıktan bir lambanın ölgün ışıkları yayılıyor. Tabutun etrafında hiç çiçek yok. Duvarlar boyunca, beyaz çizgili geniş şeritler ve altın işlemeli beyaz kadife perdeler asılı. Odanın karanlığında bir insan gölgesi hareketlendi. Bir adam, cesedin etrafında dolaşıyordu. Yakındaki küçük bir salondaki sehpanın etrafında toplanan, eski savaş bakanı Avni Paşa'nın en önemli yardımcısı Prens Sami ve Albay Zeki ziyaretçileri karşıyorlardı.

Bu akşama kadar sadece kaymakam, Mussolini hazretleri adına başsağlığı dilemek amacıyla geldi. Yakındaki antrenin girişine, bir portmanto ve imzalanması için bir küçük taziye defteri konulmuş. Bugün hepsi iki ya da üç tane taziye yazısı vardı... İkinci kattan, hafif ayak tıkırtıları ve kadın ağlamaları geliyordu. Mehmed VI, kalp krizinden ölünce, zavallı sultanın nikâhlı üç karısı büyük bir şok ve acı yaşadılar. Sinir krizleri geçiren en

40 *Il Popolo d'Italia*, 18 Maggio 1926.

41 *La Tribuna*, 18 Maggio 1926.

genci, elleriyle boğazlarını sıkarak intihar etmeye çalışır gibi bir vaziyette. Diğeri, kendini pencereden atmak ister gibi tedirgindi. Akrabalar, doktor ve hizmetliler, sabaha kadar onları sakinleştirmek için uğraştılar...

Şimdi, ölü sultanın sarayı ne olacak? Hanedan ailesi yarın hususi olarak bu durumu görüşmek üzere toplanacak. Merhum sultanın bir damadı bugün geldi, Türkiye'nin eski Paris Büyükelçisi Reşit Paşa da yarın bekleniyor. Prensler ve yeni Türkiye topraklarına girmeleri yasak olan yüksek rütbeli subaylar, bu küçük kasabada gördükleri samimi karşılama dan ötürü son derece minnettarlar.⁴²

Eski hanedan üyeleri 25 Mayıs gecesi, Vahidettin'in halefini seçmek ve eski sultanın cenaze merasimini görüşmek üzere Sami'nin başkanlığında bir toplantı yaptılar. Eski sultanın cenazesinin Şam'a defnedilmesi için Fransız Hükûmeti nezdinde girişimde bulunan Osmanlı hanedanı üyeleri, İtalya Kralı Vittorio Emanuele III'ten de cenazenin bir savaş gemisiyle Şam'a nakledilmesi ricasında bulundular.⁴³ Fakat bu arada cenazenin Şam'a götürülebilmesi için halledilmesi gereken önemli bir sorun vardı: Vahidettin'in borçları. Vefatının ardından son Osmanlı padişahının nereye defnedileceği ve borçlarının nasıl kapatılacağı ciddi bir sorun haline aldı. Vahidettin, Türkiye'den tekrar ülkesine dönüp tahtına kavuşacağı umuduyla ayrıldığı için yanına, bu geçici süre için kendisine yetecek kadar para almıştı. Fakat zamanla bu umudunun gerçekleşmesinin mümkün olmadığını anladığı gibi maiyetindekilerin giderlerini karşılamamın zorlaşması maddi bakımdan sıkıntı çekmesine yol açtı. Bir de bütün servetinin idaresini teslim ettiği kayın biraderi Albay Zeki'nin kumara ve lükse tutkusu, eski sultanı ve yanındakileri çok zor durumda bıraktı. İtalyan gazetelerine göre Vahidettin'in hazinesi 150 bin, diğer başka kaynaklara göre ise, 40-50 bin Sterlinden azdı ve bu kaynaklara göre Vahidettin, 1925 sonunda sıfırı tüketmişti.⁴⁴

Böyle bir mali tablonun sonucu olarak borçlanan son Osmanlı padişahı vefat ettiğinde alacaklılar tabuta haciz koydurdukları⁴⁵ için cenazesi, defnedilmek üzere Suriye'ye, Şam'a gönderilemedi. Hanedanın diğer üyelerinin desteğiyle borçlar

42 Riccardo Mandelli, *age.*, s. 231-233.

43 *Il Popolo d'Italia*, 26 Maggio 1926.

44 Riccardo Mandelli, *age.*, s. 247.

45 Osman Öndeş, *age.*, s. 343; Murat Bardakçı, *age.*, s. 391-392. Eski sultanın naaşına haciz konulduğu haberi Türk basınında da yer aldı. Bir gazete bu haberi şöyle duyurdu: "Vahidettin'in Naaşı Haczedildi! Vahidettin'in cenazesinin 16 Haziran'da Şam'a nakli kararlaştırılmışken ölenin 200 bin Liret alacakları bulunan alacaklıların muhalefeti üzerine bu nakil keyfiyeti tehire uğramıştır." *Milliyet*, 12 Haziran 1926.

özendikten sonra eski sultanın naaşının, ailenin kararı doğrultusunda Şam'a götürülmesi için işlemlere başlandı. Vahidettin'in naaşının Şam'a nasıl taşınacağı konusunda yaşanan sorunları çözmek amacıyla Mussolini, bizzat devreye girdi ve cenazenin Fransa'dan mı yoksa İtalya'dan mı yola çıkarılacağını netleştirmeye çalıştı. Marsilya'dan gönderilmesi halinde iki ülkenin sınırlarından geçmek gerekiyordu. Aile de Cenova ya da Trieste'den deniz yoluyla taşınmasını tercih ediyordu. İtalya Hükûmeti, denizcilik şirketlerinin fiyat indirmesi için devreye girdi.⁴⁶

Son padişah Vahidettin'in naaşı, 15 Haziran 1926 Salı günü Kızılhaç'tan temin edilen, siyah bir at tarafından çekilen iki tekerlekli arabayla saat 13.30'da yola çıktı. Kortejde yer alan az sayıdaki arabalardan birinde damatlar Ömer Faruk ve Ali Haydar ile Prens Sami, diğerindeyse, eşleri ve eşlik eden üniformalı iki jandarma bulunuyordu. Ventimiglia'dan gelip Cenova'ya giden 147 sefer no'lu trene yüklenen Vahidettin'in naaşı, saat 14.22'de herhangi bir olay yaşanmadan, Sanremo'dan Trieste'ye hareket etti.⁴⁷ Ertesi sabah Trieste'ye ulaştırılan Vahidettin'in tabutu, öğleden sonra Carnaro isimli vapura nakledildi. Vapur, aynı akşam Suriye'ye hareket etti.⁴⁸ Roma Büyükelçisi Suad Bey, Hariciye Vekili Tefik Rüştü Bey'e, 18 Haziran 1926'da gönderdiği yazıda, naaşın, Sanremo'dan Trieste'ye getirilmesi süreci hakkında bilgi verip, Ömer Faruk Efendi ile Ahmet Reşit'in cenazeye refakat ettiklerini de ekledi.⁴⁹

Sonuç

Sultan Vahidettin, Anadolu halkının Mustafa Kemal Paşa liderliğinde verdiği istiklâl mücadelesinin haklılığını ve anlamını idrak edemedi. Bununla kalmayıp, padişahı olduğu halkın kaderiyle birlikte, şahsının ve başında bulunduğu devletin geleceğini de yanlış tercihlerle ipotek altına aldı. Her koşulda İngiltere ile iş birliği yapmak siyasetine körü körüne bağlı kalan son Osmanlı padişahı, İngiltere'ye iltica

46 Riccardo Mandelli, *age.*, s. 251.

47 Riccardo Mandelli, *age.*, s. 289-290. Vahidettin'in tabutunun Sanremo'dan Trieste'ye götürülmesinden söz eden bir gazete şu bilgiyi veriyor: "VI. Mehmed'in Cenazesi. Sanremo 15. Mehmed VI'nın cenazesi, 14 treniyle Trieste'ye hareket etti. Cenaze, Magnolie Villasından istasyona kadar, Kızılhaç'tan temin edilen mütevazı bir arabayla taşındı. Cenazeyi taşıyan arabanın önünde, kapalı bir arabayla, eski sultanın akrabaları taşıyan bir otomobil gidiyordu. Cenaze arabasının yanında üniformalı iki jandarma yürüyordu. Mütevazı konvoy, halkın dikkatini çekmemek için şehrin en uzak caddelerini kat etti." *Il Piccolo*, 16 Giugno 1926.

48 *Corriere della Sera*, 17 Giugno 1926.

49 *TCRBA K. 148, D. 3.*

ederek Türkiye'yi terk etti. Bir gün Türkiye'ye dönüp tahtına çıkacağı umuduyla ve gidişini Hazreti Muhammet'in, hicretine benzeten Vahidettin'in, arzu ettiği bir Müslüman memleketine yerleşme isteği İngilizler tarafından uygun bulunmadı. Bunun üzerine sağlığı için en uygun yer olan İtalya'nın Sanremo Kasabası'na yerleşmeyi tercih etti.

İki savaş arası dönemde İtalya, tahtlarını kaybeden bazı hükümdarlara ev sahipliği yaptı. İlk akla gelenler 1922'de Anadolu hezimetinden sonra tahttan çekilen Yunanistan Kralı I. Konstantin ve Afganistan Hükümdarı Emanullah Han'dır. Bunlara son Osmanlı padişahı VI. Mehmet Vahidettin'i de ekleyebiliriz. Mussolini yönetimindeki İtalya, tahtlarını kaybeden eski hükümdarları ülkesinde ağırlamaya önem verdi. Bunun dünya kamuoyunda kendilerine bir sempati yaratacağını düşündükleri için ev sahipliği yapmaya gönüllü ve oldular. Benzer yaklaşımın Vahidettin için de geçerlidir. Ancak Vahidettin'e kapılarını açarken, gelecekte tahtına tekrar çıkması halinde elde edecekleri avantaj etkili olmakla birlikte, asıl olarak bir koz olduğu düşüncesi daha ağır basmaktadır. İtalyanlar, tam bu yıllarda, yani Vahidettin'in ülkelerinde ikamet ettiği yıllarda Şeyh Senusi'nin Türkiye'de bulunmasından son derece rahatsızlardı. Trablusgarp'ta kendilerine karşı yürütülen savaşın arkasında Senusi'nin, onun arkasında da Türkiye'nin olduğu zehabından kolay kolay kurtulamadılar. Yeni Türk devletinin Senusi'yi bir koz olarak kullandıkları paranoyası, Vahidettin'i koz olarak kullanmaya yönelmişse de bundan istedikleri menfaati sağladıklarını söylemek mümkün değildir.

Sanremo'da yaklaşık 3 yıl yaşayan Vahidettin, kalabalık maiyetiyle tarihe karışmış olsa da eski bir cihan devletinin hükümdarı gibi yaşamak istedi. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin dış ilişkilerindeki sorunları çözmesi, Mustafa Kemal Paşa'nın çağdaşlaşma projesinin halk tarafından desteklenmesi, Türkiye'ye dönme umudunu ortadan kaldırdı. Ek olarak, giderek maddi durumunun kötüleşmesi de Vahidettin'in, sıkıntılı günlergeçirmesine yol açtı. Bunlar yetmiyormuş gibi, özel doktoru Reşat Paşa'nın, intihar mı, cinayet mi olduğu konusunda çeşitli soru işaretleri bulunan ölümü de⁵⁰ eski sultanı bir hayli uğraştırdı ve derinden sarstı.

Beklemediği ve hazır olmadığı bir dönemde Osmanlı Devleti'nin tahtına çıkan

50 Doktor Reşat Paşa, 14 Mart 1924 günü akşama doğru, Villa Nobel'in üst katında ağır yaralı olarak bulundu. Kaldırıldığı hastanede ertesi gün vefat eden Reşat Paşa'nın ölümü gizemini korumaktadır. İlk etapta intihar ettiği açıklanmasına rağmen, anlaşmazlık halinde bulunduğu Sultan'ın kayınbiraderi Zeki tarafından öldürüldüğü de iddia edilmektedir. Bu iddia nedeniyle Zeki, İtalyan ve Türk mahkemelerinde yargılandı. Reşat Paşa'nın ölümü hakkında bakınız: Murat Bardakçı, *age.*, s. 346-353; Riccardo Mandelli, *age.*, s. 102-122.

VI. Mehmed Vahidettin, karşılaştığı zorlukları göğüsleyecek iradeye ve inisiyatif kullanacak yapıya sahip değildi. Kader birliği yaptığı İngilizlerin yaşattığı hayal kırıklığı, içine düştüğü manevi buhranlar, bozulan sağlığı ve sorumlu olduğu maiyetini geçindirmede yaşadığı zorluklar içerisinde, 16 Mayıs 1926'da vefatından birkaç yıl sonra ileri sürüldüğü gibi “zehirlenerek”⁵¹ değil, kalp krizinden vefat etti. Geride bıraktığı mali zorlukların bir uzantısı olarak, Vahidettin'den kalan mallar 1927'de açık artırmayla satışa çıkarıldı.⁵²

- 51 Vahidettin'in zehirlenerek öldürüldüğünü iddia eden bir haber 1928'de yayımlandı: “*Vahidettin, İtalya Hükümeti'ne ihbar olunduğuna göre zehirlenerek öldürülmüş. İtalyan Hükümeti'ne gönderilen bir mektuba göre, sâbık Sultan Vahidettin, servetine tam'an zehirlenmiştir. Hadiseyi ihbar eden mektubun bir sureti de Vahidettin'in kızı Ulviye Sultan'a gönderilmiştir. Söylendiğine göre, Vahidettin'in kasasında külliyetli miktarda İngiliz lirası varmış. Henüz satmadığı kıymetli mücevherleri, yüzükleri vesairler Sanremo'daki köşkte bulunuyormuş. Ulviye Sultan pederinin servet ve mücevheratının kıymet ve miktarını gayet iyi bildiği için derhal Sanremo'ya gitmiş, fakat köşkte hiçbir şey bulamamıştır. Vahidettin'in zehirlenerek mi öldüğü henüz malum değildir. Verilen malumata göre Ulviye Sultan, pederinin tahmüt edilerek Şam'a götürülen cesedi üzerinde otopsi yapılmasını talep etmiştir. Ulviye Sultan, cesedin tahmüt edilmiş olduğunu ileri sürerek, babasının naaşının henüz tefessüh etmemiş olacağını ve binaenaleyh mezarından çıkarılarak otopsi yapıldığı takdirde hadisenin daha iyi anlaşılabileceğini beyan etmiştir.*” *Vakit*, 2 Şubat 1928.
- 52 Sanremo'da yayımlanan L'Eco della Riviera'da konu hakkında şu ilan yer aldı. “*VI. Mehmed'in Mirası. Sanremo sultı hakiminin, 30 Nisan 1927 tarihli kararıyla Mehmed VI'dan kalan kıymetli sanat ve mobilya eserleri açık artırmayla satılacaktır. Satış, Sanremo, Corso Cavalotti'deki Villa Magnolie'de 17 Mayıs saat 14.30'da gerçekleştirilecektir.*” Riccardo Mandelli, age. (sayfalandırılmamış, resimlerin olduğu yer. s. 192-193 arası.)

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri.

Türkiye Cumhuriyeti Roma Büyükelçiliği Arşivi.

Gazeteler

Corriere della Sera, 17 Giugno 1926.

Cumhuriyet, 17 Mayıs 1926.

Il Piccolo, 16 Giugno 1926.

Il Popolo d'Italia, 18, 26 Maggio 1926.

La Tribuna, 18 Maggio 1926.

Milliyet, 12 Haziran 1926.

Vakit, 23 Mayıs 1923; 17 Mayıs 1926; 2 Şubat 1928.

Yeni Ses, 17 Mayıs 1926.

Kitap ve Makaleler

Azamat, Nihat, "Ahmed Şerif Senusi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C XXXVI, (2009), s. 527-529.

Bacqué-Grammont, Jean-Louis-Hasseine Mammeri, "Altıncı Mehmed'in Sürgündeki Hac Yolculuğu ve Birkaç Bildirisi", *Tarih ve Toplum*, C III, S. 16, (Nisan 1985), s. 268-277.

Bardakçı, İlhan, *Vahdeddin'den Mustafa Kemal'e*, İstanbul 1993.

Bardakçı, Murat, *Şahbaba*, Pan Yayıncılık, İstanbul 1998.

Çetiner, Yılmaz, *Son Padişah Vahidettin*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.

Göztepe, Tarık Mümtaz, *Osmanoğullarının Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde*, İstanbul 1969.

Güneş, İhsan, "Vahidettin'in Amerikan Başkanına Mektubu", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C XXIV S. 37, (2005), s. 47-56.

Hülagü, Metin, *Yurtsuz İmparator Vahdeddin, İngiliz Gizli Belgelerinde Vahdeddin ve Osmanlı Hanedanı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Koloğlu, Orhan, *Sorularla Vahidettin*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2007.

Küçük, Cevdet, "Mehmed VI", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C XXVIII, (2003), s. 422-430

Mandelli, Riccardo, *L'ultimo sultano, come l'impero ottomano morì a Sanremo*, Lindau, Torino 2011.

Öndeş, Osman, *Vahdeddin'in Sırdaşı Avni Paşa Anlatıyor*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.

Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, C III, İstanbul 1968.

Sonyel, Salâhi R., *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahidettin ve Kurtuluş Savaşı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2007.

Şimşir, Bilâl N., "Vahideddin'in Kaçışı ve Sonu", *Cumhuriyet*, 26 Kasım 1973.

Şimşir, Bilâl N., *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996.

